

Сторінки історії

УДК 61 : 378 (091)

В.П.Пішак, В.І.Білоус, В.В.Білоус

МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ БУКОВИНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ (до 75-річчя від дня заснування)

Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці

Резюме. Висвітлені маловідомі історичні події із воєнного та повоєнного періодів діяльності Буковинського державного медичного університету.

Ключові слова: медичний інститут, академія, університет, відкриття, діяльність, науковці, воєнний період.

У 2006 році Буковинському державному медичному університету виповнюється 75 років від дня заснування, що дозволяє йому приєднатися до славної когорти «маститих» *навчальних закладів*, пам'ятаючи, що 75 років є тією межею, з якої починається мудра й шанована старість.

Київський виробничо – медичний інститут (1931 – 1936) – 2-й Київський державний медичний інститут (1936 – 1944) – Чернівецький державний медичний інститут (1944 – 1997) – Буковинська державна медична академія (1997- 2005) – Буковинський державний медичний університет – від 2005 року – така коротка історія заснування й розвитку новоствореного в 1931 році вищого навчального закладу та його трансформації в *Буковинський державний медичний університет* (БДМУ). Заснований 1931 року навчальний заклад від свого народження й до сьогодення під впливом різних обставин змінював як назву, так і дислокацію, але ніколи не полишався статусу вищого навчального закладу, не поривав тісних зв'язків з практичною охороною здоров'я і не призупиняв підготовки лікарів високої кваліфікації.

У державному архіві міста Києва міститься «Паспорт 2-го Киевского государственного медицинского института» від грудня 1939 року, а в архівах Київської обласної клінічної лікарні зберігається «Историческая записка к 85-летию юбилею Первой Советской больницы 1862–1947 годы» (опис № 1, Од. збер. № 19), в яких достатньо висвітлена історія відкриття та діяльності цього вищого медичного навчального закладу, який свої славні традиції продовжує нині в статусі Буковинського державного медичного університету.

Навесні 1931 року згідно з Постановою Раднаркому СРСР на базі Київської єврейської лікарні (перейменованої на Першу робітничу, а пізніше - на Першу радянську, тепер Київська обласна клінічна лікарня по вул. Боговутівській, 1) засновується *Київський виробничо – медичний інститут*, який розпочав підготовку лікарів із фельдшерів та медсестер, що працювали в медичних закладах Києва.

Після першого випуску лікарів, на прохання Наркомату охорони здоров'я, Рада Народних Ко-

місарів УСРР *Постановою № 1049 від 16 липня 1936 року* реорганізувала Київський виробничо – медичний інститут з 1 вересня 1936 року в 2-й Київський державний медичний інститут (2-й КДМІ) із лікувальним факультетом.

З початком війни, через загрозу окупації ворогом Києва, у липні 1941 року всіх студентів інституту направили до Харкова, де їх тимчасово прийняв 1-й Харківський медінститут. У серпні до Харкова прибули евакуйовані з Києва професори і викладачі та навчально – матеріальна база 1-го і 2-го Київських медінститутів. Зазнаючи постійних бомбардувань, не всі змогли дістатися Харкова. Тому, тимчасово, на воєнний період рішенням уряду УРСР шляхом об'єднання штатного персоналу та навчально – матеріальної бази двох київських медінститутів, які вдалося зібрати в Харкові після евакуації з Києва, створюється Київський медінститут (об'єднаний), адміністрація якого містилася по вулиці Сумській, 1. Кафедри цього інституту були укомплектовані не за штатним розкладом, а об'єднували персонал та оснащення кафедр обох київських інститутів. Таким штатом і оснащенням Київський медінститут працював до поновлення в 1944 році діяльності 1-го та 2-го медінститутів як окремих навчальних закладів.

У Харкові Київський медінститут (об'єднаний) крім евакуйованих своїх студентів прийняв також біля 1200 студентів Вінницького, Дніпропетровського й Одеського медінститутів. Всіх студентів старших курсів відправили на фронт заурядлікарями (лікарями без диплома), а студентів 2-го й 3-го курсів – фельдшерами та медсестрами.

Загроза захоплення ворогом Харкова примусила евакуювати Київський об'єднаний медінститут за Урал у місто Челябінськ, де він розмістився по вулиці Комуни, 35 і розпочав підготовку лікарів для фронту. У жовтні 1941 року приступили до занять за скороченою програмою 242 студенти.

Повернувся Київський об'єднаний медінститут у звільнений від ворога Київ 1943 року. У Челябінську залишився працювати медінститут (тепер Челябінська державна медична академія),

створений за рахунок частини матеріального оснащення та особового складу кафедр і клінік київських медичних інститутів.

Після повернення в зруйнований Київ, діяльність 1-го Київського медичного інституту (тепер – Національний медичний університет імені О.О.Богомольця) була поновлена того ж 1943 року з розміщенням його на тій навчальній і клінічній базі обох інститутів, яка збереглася від зруйнувань.

Восени 1944 року закінчилися бойові дії на території Буковини. Наркомат охорони здоров'я у серпні 1944 року звернувся до Ради Народних Комісарів УРСР із проханням поновити діяльність 2-го Київського медінституту з передислокацією його в місто Чернівці, яке майже не зазнало руйнувань під час бойових дій і мало всі необхідні умови для розміщення в ньому та забезпечення повноцінної діяльності вищого медичного навчального закладу. Раднарком УРСР *Постановою № 1360 від 20 жовтня 1944 року* дозволив Народному комісаріатові охорони здоров'я *“поновити діяльність 2-го Київського медінституту з лікувальним факультетом та передислокувати його в м. Чернівці”*. Саме передислокувати для подальшої роботи в Чернівці, а не розформувати 2-й КДМІ й на його базі створити Чернівецький медінститут. Необхідність акцентувати на цьому увагу викликана тим, що помилково вважають роком народження Буковинського медичного університету 1944 – тобто рік початку діяльності 2-го Київського медінституту на Буковині.

Постанова зобов'язувала органи місцевої влади міста Чернівці і Чернівецької області надати необхідну допомогу в розміщенні та організації роботи навчального закладу і містила перелік конкретних заходів, обов'язкових до виконання. До речі, для розміщення передислокованого 2-го КДМІ цією Постановою Раднаркому в Чернівцях було виділено будівлі колишнього теологічного факультету Чернівецького університету (Резиденція буковинських митрополитів), будинок теперішнього Центрального палацу культури (Єврейський дім), будинок Торгово-економічної палати Буковини (теперішній адміністративний корпус БДМУ) та будинок, в якому нині знаходиться адміністративний корпус Буковинської фінансової академії по вул. Штерна, 1.

У Постанові №1360 від 20.10.1944 року не вказано, як слід називати 2-й Київський медінститут після передислокації його в Чернівці. У зв'язку з цим, цікавими є перші накази, які видавав тимчасово виконуючий обов'язки директора цього інституту доцент Євген Іллєч Кефелі (пізніше - доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри анатомії людини 1-го Київського медінституту). Наприклад, “Наказ № 1 по 2-му Київському медичному інституту в місті Чернівці від 21 жовтня 1944 року.” За таким зразком розпочиналися всі накази в жовтні, поки в листопаді не надійшло роз'яснення, що починаючи з 20 жо-

втня 1944 року інститут є уже Чернівецьким, а не Другим Київським.

Не всіх науковців 2-го КДМІ, особливо іменитих, направили разом з інститутом у місто Чернівці, на Буковину. Їх замінили викладачами з Харкова. Столичний 2-й Київський державний медичний інститут залишився поза увагою дослідників історії медицини України. Про навчальний заклад не було згадки навіть у Національному музеї історії медицини України.

Таку рокировку викладачами та амнезію про столичний навчальний заклад спонукали відповідні обставини та події воєнного періоду. Справа в тому, що повернувшись восени 1941 року з еміграції, Організація Українських Націоналістів (ОУН) створила на окупованій гітлерівцями території України спеціальні похідні групи, які розпочали відновлювати громадське життя. Відновлювалася також політична, культурна й господарська діяльність. Намісник голови Проводу українських націоналістів Олег Ольжич (Кандиба) - родом із Чернівців, - провів на Подолі в Києві перші збори Української національної ради (УНР), до складу якої ввійшли також Олена Теліга, сестра Лесі Українки Ісидора Косач-Борисова, професор Кость Мацієвич та інші (всього близько 130 осіб). Рада ініціювала відновлення національного й суспільного життя в місті Києві та в Україні, готуючись до створення української держави. Відповідні члени УНР почали налагоджувати роботу лікарень і поліклінік.

На хвилі національного піднесення професори, викладачі та студенти 1-го та 2-го Київських медінститутів, які не встигли евакуюватися на Схід, разом із УНРадою почали клопотати про відкриття медичного інституту в Києві. Нестача лікарів для населення, загроза епідемічних хвороб примусили окупантів погодитися на відкриття Київського медичного інституту і розпочати підготовку лікарів.

Вже в жовтні 1941 року відновили навчання на 4-му та 5-му курсах лікувального факультету Київського медичного інституту, який очолили хірург доцент О.Лазуренко (ректор), професор – патологоанатом Б.Кучеренко (проректор), акушер – гінеколог професор М. К. Венцківський (проректор з навчальної роботи та завідувач кафедри акушерства і гінекології). Завідували кафедрами й працювали викладачами науковці першого та другого Київських медінститутів, які не змогли евакуюватися із своїми інститутами до Челябінська, а саме: професори О.Богаєвський, М.Вовкобой, Ф.Богатирчук, А.Зюков, О.Івакин, Г.Іваницький, А.Левицький, М.Нещади́менко, П.Селецький, С.Томілін, П.Шидловський, М.Вашетко, Д.Воронцов, К.Добровольський, Ю.Крамаренко, Б.Падалка, С.Ручківський, І.Студзінський, Г.Шкавера та доценти С.Богданович, Л.Гіренко, А.Мар'яшева й інші. Свою діяльність вони вважали необхідною та корисною для українського народу, а не для оку-

пацієнтної влади і в такий спосіб виконували свій лікарський обов'язок.

На початку 1942 року в Київському медінституті навчалося 556 студентів: на 2-му курсі – 158, на 3-му – 177, на 4-му – 130, на 5-му – 91, а в лютому в інституті навчалося уже 800 студентів. У січні 1942 року оголошується набір на перший курс лікувального факультету та на відкриті стоматологічний і фармацевтичний факультети. Навчання було платним (30 крб. на рік), проводилося українською мовою за програмою медичних факультетів європейських університетів.

Одночасно з медінститутом, у Києві 1941 року поновлюють роботу Київський туберкульозний інститут, який очолив професор В.Плющ, Рентгенологічний інститут (директор – доцент О.Бобецька), Ортопедичний інститут та Інститут клінічної хірургії. Спеціалізованими клініками та відділами в цих НДІ керували професор М.Венцківський (акушерство і гінекологія), професор І.Студзінський (хірургія), професор І.Базилевич (терапія), професор Ф.Богатирчук (рентгенологія), професор А.Зюков (інфекційні хвороби), професори П.Селецький, Б.Шершевський, В.Солнцев, С.Томілін та інші.

Крім Київського на окупованій території України поновили в 1941 році свою роботу і працювали понад два роки Вінницький та Львівський медінститути, медичний факультет Дніпропетровського університету, курси фармацевтів і фельдшерів при Харківському університеті.

Однак не довго окупаційна влада мирилася зі спробами налагодити громадське та культурне життя українців. Уже в листопаді 1941 року було заборонено діяльність УНР, а її керівників заарештовано. Гітлерівці оголосили в Україні ворогом номер один український націоналізм.

Навесні 1942 року керівники медінституту Б.Кучеренко і О.Лазуренко були заарештовані, а невдовзі їх разом із деякими науковцями медінституту було розстріляно в Бабиному Яру (серед них завідувач кафедри мікробіології 2-го КДМІ проф. Г.С.Барг). У листопаді 1942 року інститут було реорганізовано в «Полімедікум», а потім ліквідовано. Частина студентів була відправлена на роботу до Німеччини.

Після війни певну частину науковців київських клінічних НДІ та професорів і викладачів 1-го й 2-го Київських медінститутів було визнано неблагонадійними, а тому «невійзними» за межі СРСР й до кінця свого життя вони працювали й жили під «ковпаком» КДБ.

Від початку своєї діяльності в Чернівцях у 1944 році й до цього часу навчальний заклад був і

залишається науково-методичним і лікувально-профілактичним центром Північної Буковини. Провідні науковці інституту за сумісництвом обіймали посади головних спеціалістів Чернівецької області (наприклад, хірург – С.Р. Цитрицький, терапевт – В.О. Ельберг, акушер – гінеколог М.К.Венцківський, невропатолог – С.М.Савенко, травматолог – О.Ю. Мангейм).

Загальне визнання не тільки в Україні, а й за її межами отримали наукові розробки вчених інституту з проблем патології нервової системи, особливо нейроінфекції (професор С.М.Савенко), психіатрії (професор Г.Ю.Маліс), гастроентерології (професори Н.Б.Щупак, В.А.Тригер, О.І.Самсон), ендокринології (професори Я.Д.Кіршенблат, Н.М.Шінкерман, М.М.Ковальов, доцент Б.Б.Роднянський), ембріотопогографії (професори М.Г.Туркевич, В.М.Круцяк), офтальмології (професор Б.Л.Радзіховський), синтезу нових антимікробних речовин (професори Г.Т.Пісько, Г.А.Троян, Г.К.Палій, Ю.Л.Волянський) та інших.

Відмічаючи ювілейну дату, колектив університету сумлінною працею продовжує примножувати здобутки та славні традиції навчального закладу, зміцнювати його авторитет у державі й поза її межами і цим робить посильний внесок у розбудову та процвітання України.

Література

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (ЦДАВО) України – Ф. 342. – Оп. 14. – Спр. 6962. – Арк. 235, 236.
2. ЦДАВО.- Ф.2. – Оп. 7. – Спр. 1008. – _Арк. 117, 118, 119.
3. Архів Київської обласної клінічної лікарні – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 19. “Историческая записка к 85-летию больницы за 1862 – 1947г.” - 34 с.
4. Держархів м. Києва. “Паспорт 2-го Киевского Государственного медицинского института”, 1939. – 67с.
5. Здравоохранение в УССР (статистический справочник). – Киев.: Госмедиздат, 1957.-140с.
6. Розвиток медичної науки та охорони здоров'я на Північній Буковині за роки радянської влади (Матеріали ювілейної наукової конференції).- К.: Здоров'я, 1969. –196с.
7. Буковинська державна медична академія: становлення, здобутки, перспективи розвитку. – Чернівці, БДМА, 2004. – 228 с.
7. Голяченко О., Ганіткевич Я. Історія медицини.- Тернопіль, 2004. – 248 с.
8. Грандо О.А. Визначні імена в історії української медицини.- К.: РВА «Тріумф», 1997. – 336 с.
9. Ярослав Ганіткевич. Історія української медицини в датах та іменах. - Львів, 2004. - 368 с.

LITTLE KNOWN PAGES OF THE HISTORY OF BUKOVINIAN STATE MEDICAL UNIVERSITY

V.P.Pishak, V.I.Bilous, V.V.Bilous

Abstract. Little known historic events from the war and postwar periods of the activity of Bukovinian State Medical University have been elucidated.

Key words: medical institute, academy, university, opening, activity, researchers, war period.

Bukovinian State Medical University (Chernivtsi)

Рецензент – проф. М.М.Сидоренко

Buk. Med. Herald. – 2007. – Vol.11, №1.- P.157-160

Надійшла до редакції 7.11.2006 року